

УДК

ВИДАТНІ ПОСТАТІ НАУКИ

Любомира КАЛУСЬКА

ОСНОВИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ АКАДЕМІКА МИРОСЛАВА СТЕЛЬМАХОВИЧА (15 років з дня смерті)

У статті подано короткий аналіз педагогічної та наукової спадщини М. Стельмаховича; розглядаються основні проблеми народної педагогіки, національного виховання, узагальнені академіком.

Ключові слова: українська етнопедогогіка, народне виховання.

Л. Калуская. Основы научного наследия академика Мирослава Стельмаховича. В статье подано краткий анализ педагогического и научного наследия М. Стельмаховича, рассматриваются основные проблемы народной педагогики, национального воспитания, обобщенные академиком.

Ключевые слова: украинская этнопедогогика, народное воспитание.

L. Kaluska. Fundamentals of Scientific Heritage academician Mirosław Stelmahovycha. The article presents a brief analysis of pedagogical and scientific heritage of M. Stelmahovycha, the basic problems of traditional pedagogy, national education, generalized academician.

Keywords: Ukrainian ethnopedagogical, popular education.

Мета: популяризувати наукову спадщину Мирослава Стельмаховича.

Людина приходиться на цей світ, щоб творити добро і залишити добрий слід на Землі, прагне досягнути вершини. Шлях до вершини академіка Мирослава Стельмаховича був нелегким, скоріше, тернистим, але цікавим та наповнений життєдайною силою. Іноді мені здається, що та Дрогобицька земля, що вигодувала, виколисувала талант академіка, ученого, попри труднощі сирітської долі,

обтяженої воєнними та повоєнними роками, наче Антею додавала сили, мужності долати перешкоди, піднятися життєвими сходинками від простого бібліотекаря сільської школи до вчителя, директора школи, декана, доктора наук, професора, академіка. А може, це Боже благословення, яке померлі батьки посилали з того світу сироті.

Мирославу Гнатовичу, доктору педагогічних наук, професору, дійсному члену АПН України, академіку належить визначна роль у глибинному дослідженні української етнопедогогіки та традиційного родинного виховання. Ученим, починаючи з 1988 року, започатковано рух за відродження й розвиток автентичної української педагогіки і шкільництва на засадах національної педагогічної культури рідного народу, вивчення українського народознавства у школі.

В одній із праць В. Каюков підкреслював, що праці М. Стельмаховича відзначаються національною ідейністю, глибиною висвітленої проблематики, українознавчою енциклопедичністю. З цим важко не погодитися. Адже у його педагогічній спадщині значне місце належить питанням національного виховання, серед яких Концепція українського національного виховання учнів загальноосвітньої школи в умовах Прикарпаття (1995). Якими сучасними сьогодні є думки вченого про те, що не може повною мірою спрацювати українська національна ідея тоді, коли вона відсутня у школі і вузі, в життєвій позиції вчителя, викладача, вченого, виховника, а з ними і в учнів та студентів... навчальні заклади мають формувати людей ідейних, національно свідомих, політично грамотних, палких українських патріотів... [3, 10–11].

В академіка Мирослава Стельмаховича було досить широке коло наукових інтересів.

Він досліджував традиції гуцульської родини та етнопедогогічні основи гуцульської школи, основні засади родинного виховання і народне дитинознавство. Мав здобутки у сфері народознавства, українознавства та методики викладання цих предметів у школі. Серед набутих ученого значна кількість праць, присвячених проблемам рідної мови, національного, естетичного, морального, фізичного, трудового виховання та іншим.

Чи не однією з найважливіших засад, на якій вибудовується етнопедогогіка М. Стельмаховича, є позиція академіка про те, що "Немає мудріших, ніж народ, учителів. У нього кожне слово – це перлина, це праця, це нагхнення, це людина (М. Рильський).

Опираючись на видатних попередників О. Духновича та К. Ушинського, М. Стельмахович насичує термін "народна педагогіка" новим змістом. За його визначенням, ідеться про педагогіку, "яку створив народ. Це той багатотомний усний підручник навчання і виховання, який зберігається в пам'яті народу, постійно ним використовується, систематично збагачується й удосконалюється" [4, 124].

У свій час мудрець і філософ Г. Скворода стверджував, що "Людина без наставляння і виховання, хоч і природними доброчесностями та силами обдарована, буде нездатною і непотрібною, як земля, хоч і найкраща, якщо не обробляється, родить лише бур'ян і пусту лободу, і як потрібно землі добре обробити, щоб плоди принесла, так треба і людину освічувати, щоб вона плідною була як самій собі, так і суспільству". Учений М. Стельмахович народну педагогіку порівнював з "багатотомним усним підручником" виховної мудрості українського народу, маючи на увазі, що від самого народження (а навіть ще і в період утробного розвитку) усе впливає на виховання дитини: ніжна й щира мамина пісня над колискою, яка

сприяє збагаченню емоційно чуттєвого світу дитини, і приваблива іграшка, яка вчить естетично сприймати навколишній світ, і бабусина казка, у якій завжди добро перемагає зло і яка, можливо, є тим цілющим промінчиком, який уведе дитину у світ добра, милосердя, співчуття, корисної праці не тільки для себе, але і для інших.

Народну педагогіку Стельмахович М. Г. називає "золотим фондом педагогіки наукової". Чому? І далі цю думку обґрунтовує у праці "Народна педагогіка": "Коли замислюєшся над сутністю народної педагогіки, в пам'яті спливають слова великого композитора М. І. Глінки "Музику створює народ, а ми, композитори, лише аранжуємо її". Ці слова можна повністю віднести й до народної педагогіки" [4, 135].

Цінним є і той історичний ракурс, у якому дослідник представляє думки, міркування, позиції видатних учених, своїх попередників щодо народної педагогіки. Саме вона, – на думку вченого, – будучи "...першоосновною становлення професійної, наукової педагогіки", "забезпечила високий науковий злет основоположника педагогіки нового часу Я. Коменського", "...спрямувала творчість Г. Песталотці у демократичне русло", а К. Ушинський піднявся на вершину не тільки вітчизняної, а й світової педагогічної думки "завдяки тому, що джерелом його творчості була народна педагогіка" [4, 135].

Які ж основні концептуальні засади етнопедагогіки М. Стельмаховича?

Відповідно до української народної педагогіки, мета виховання полягає у тому, "щоб навчити кожного бути Людиною", а все виховання зводиться до того, щоб підготувати дитину до самостійного життя [7, 48].

Зміст виховання в народній педагогіці для кожної вікової групи має свої особливості і охоплює піклування про здоров'я та фізичний розвиток дитини, передачу знань, трудових умінь та навичок, привчання до організації домашнього побуту, забезпечення професійної обізнаності, підготовку до сімейного життя, формування духовного світу на основі християнської та народної моралі. Звідси – і відповідні напрями народного родинного виховання.

Усе виховання, як зазначає вчений, – має здійснюватися відповідно до таких принципів:

- гуманізму, що проявляється в гуманному ставленні до дітей, застосуванні найдоцільніших засобів впливу на них (діти, як квіти: полий, то й ростимуть);
- природовідповідності, що вимагає будувати процес виховання з урахуванням особливостей природи дитини (народна педагогіка розглядає людину як частинку природи, і виховання підпорядковує її загальним законам: гни дерево,

поки молоде; вчи дитя, поки мале);

- зв'язку виховання з життям – залучення підрастаючого покоління до соціального досвіду;

• виховання в праці (народна мудрість розглядає працю як могутній виховний засіб і мірило людської порядності);

- урахування вікових та індивідуальних особливостей: виховний вплив на дитину повинен відповідати її віку, життєвому досвіду, силам і можливостям.

Стельмахович М. Г. наголошує, що народна виховна практика розуміє під індивідуальним підходом не сліпе пристосування до особливостей дитини, а наполегливі пошуки найдоцільніших засобів впливу на неї з урахуванням її індивідуальних рис: темпераменту, сили волі, характеру, нахилів, здібностей, смаків, уподобань, потреб та інтересів. Водночас дослідник акцентує увагу на тому, що необхідними бачиться:

- систематичність та послідовність виховання (будь-яка стихійність, безсистемність і випадковість, неузгодженість і непорядкованість педагогічних впливів завдає вихованню великої шкоди);

- єдність вимог з боку дорослих (неприпустима ситуація, коли дитину виховують усі і ніхто);

- поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи вихованця (найраціональніший такий стиль взаємин з дітьми, який не придушує, а розправляє їхні сили, розвиває самостійність та ініціативу, спонукає до самостійних позитивних дій і вчинків, підтримує почуття власної гідності й утверджує особисту відповідальність за свою поведінку).

Ще однією з ключових позицій етнопедагогіки, є узагальнений М. Стельмаховичем досвід народу щодо форм, методів та прийомів виховання. Серед форм перевага надається таким: індивідуальна (догляд дорослих за дитиною); групова (виховання дітей у сім'ї, участь в об'єднаннях ровесників та ін.); фронтальна (участь у праці, додержання звичаїв, традицій та ін.).

Домінуючими методами в народній педагогіці виступають наступні:

- вправи і привчання (це своєрідна "гімнастика поведінки");
- словесні (розповідь, бесіда, роз'яснення, наставляння, інформування, порада, дискусія);
- стимулюючі (педагогічна вимога, суспільна думка, орієнтація на очікувану радість, змагання, напучення, заборона, застереження, навіювання, заохочення і покарання).

Не менш важливою концептуальною засадою етнопедагогіки вважаються виховний клімат сім'ї, її настрої, уклад, спрямованість. При цьому велика роль

належить батькові і матері. Однак, застерігає народна мудрість, у любові до дітей треба мати почуття міри, і ніколи не впадати в нерозумну сліпу любов, яка спотворює виховання.

Підсумовуючи висловлене вище, зішлемося на слова самого академіка М. Стельмаховича:

- Народна педагогіка найбагатша, бо концентрує в собі виховний досвід мільйонів батьків і матерів, дідусів і бабусь, різних няньок, названих батьків, кумів, опікунів та інших наставників дитинства.

- Народна педагогіка найгуманніша, бо лелеє найдорожчий скарб суспільства, цвіт, гордість і майбутнє нації, надію людства – дітей.

- Народна педагогіка найдемократичніша, бо витворена в гушці народу і для народу. Це прародителька демократичної педагогічної науки і дитинолюбчої, народололюбчої шкільної практики [4, 122–123].

С. Васильчик, одна з дослідниць творчої спадщини Мирослава Стельмаховича, доходить висновку: "Праці вченого, залишені нам у спадок, – то ціла енциклопедія виховання. Він торкається найрізноманітніших аспектів, починаючи з висвітлення характерних рис сімейної педагогіки, зокрема, емпіричних уявлень українців про основні фактори формування людини... Три десятиліття життя він віддав розробці української етнопедагогіки, значно випереджаючи політиків, створюючи теоретичні основи для переорієнтації виховання в Україні на національну основу" [2, 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук С. Сіва зерна добірного: статті про Мирослава Стельмаховича / С. Васильчук. – Івано-Франківськ, 2008. – 84 с.
2. Євтух В. Передмова до видання: [біобібліографічний довідник] / автор-упор. С. Васильчук. – К.: АПН України, 1998. – С. 3–8.
3. Стельмахович М. Вибрані твори / М. Стельмахович; [за ред. Л. Калуської]. – Івано-Франківськ – Коломия, 2011. – Т. 1. – 520 с.
4. Стельмахович М. Вибрані твори / М. Стельмахович; [за ред. Л. Калуської]. – Івано-Франківськ – Коломия, 2011. – Т. 2. – 546 с.
5. Мирослав Стельмахович і сучасність: ідеї, пошуки, перспективи: [збірник матеріалів на допомогу педагогам та батькам]. – Івано-Франківськ: ОШПО, 2011. – 60 с.
6. Проблеми української народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича / Матеріали Перших Всеукраїнських педагогічних читань. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 240 с.
7. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. – К.: Рад. шк., 1985. – 312 с.